

**ФЕМІНІСЦКАЕ ПЕРАСЭНСАВАННЕ МІФА
Ў ТВОРЧАСЦІ ЭДРЫЕН РЫЧ
(НА ПРЫКЛАДЗЕ ВЕРША “НЫРАЮЧЫ ДА АБЛОМКАЎ”)**

(Навуковы кіраўнік – канд. філал. навук, дац. Г. М. Бутырчык)

вось для чаго я прыйшла:
абломкі, а не гісторыя абломкаў,
рэч сама па сабе, а не яе міф

*Эдрыен Рыч
Ныраючы да абломкаў*

У кнізе “Міфалогіі” французскі філосаф і культуролаг Ралан Барт разглядае міф як камунікатыўную (міф – гэта слова, лічыць Барт) і другасную семіялагічную сістэму, якая нічога “не хавае і не дэманструе”, а “дэфармуе”. Сучасныя міфы, паводле філосафа, служаць не для развязвання ці выкаранення супярэчнасцяў, а для іх “натуралізацыі”, “абясшкоджвання” і апраўдання. Яны даюць грамадству фальшывыя ўяўленні і ілжывыя перакананні, служаць інструментам буржуазнай ідэалогіі. Галоўны прынцып міфа – ператварэнне гісторыі ў прыроду, у нешта натуральнае, нібыта само сабою зразумелае.

Паводле Барта, міф заўжды ўяўляе сабой выкраданне мовы. Найбольш прыдатная для такой міфатворчасці – наша паўсядзённая мова, крыху складаней міфу справіцца з мовай навукі, да прыкладу, мовай матэматыкі. Аднак, піша Ралан Барт, існуе яшчэ адна мова, якая з усіх сілаў супраціўляецца міфу, – гэта мова “нашай паэзіі”, пад якой філосаф мае на ўвазе менавіта сучасную паэзію. Устаноўка паэзіі “супрацьлеглая той, што практыкуецца ў міфе: міф ёсць сістэмаю знакаў, якая прэтэндуе на тое, каб перарасці ў сістэму фактаў, а паэзія ёсць сістэмай знакаў, якая прэтэндуе на тое, каб скараціцца да сістэмы сутнасцей” [1; 296-295]. Ідэалам паэзіі з’яўляецца дайсці не да сэнсу, а да саміх рэчаў, яе вектар – дазнакавы стан мовы, у той час як міф імкнецца да звышзнакавасці.

Змагацца з уплывам міфа дастаткова складана, але, як лічыць Барт, найлепшая зброя супраць міфа – гэта ў сваю чаргу міфалагізаваць яго, “стварыць *штучны міф*”. “Калі міф – выкрадальнік мовы, то чаму б не выкрасці сам міф?” – задаецца пытаннем філосаф.

Змаганне з міфам, яго перапісанне, яго перасэнсаванне і перагляд (revision) у паэзіі ХХ стагоддзя бяруць на ўзбраенне фемінісцкія аўтаркі і крытыкі. У манаграфіі “Скрадаючы мову: З’яўленне жаночай паэзіі ў ЗША” даследчыца літаратуры Алісія Острайкер піша, што жанчыны-пісьменніцы заўжды спрабавалі “скрасці” мову. Паводле яе, “ядро рэвізіянісцкай міфатворчасці для жанчын-паэтак – гэта выклік і выпраўленне гендэрных стэрэатыпаў, увасобленых у міфе”, гэта “напады на знаёмыя вобразы і сацыяльныя ды літаратурныя традыцыі, якія іх падтрымліваюць” [2, с. 216].

Адна з аўтарак, якую ў сваёй кнізе разглядае Алісія Острайкер, – амерыканская паэтка, эсэістка і феміністка Эдрыен Рыч (1929 – 2012). Пошукі сваёй мовы ў супрацьвагу мове прыгнятальніка (oppressor’s language), перагляд звыклых уяўленняў грамадства пра ролю жанчыны, перастварэнне міфаў штодзённасці, а таксама зварот да ролі жанчын у гісторыі і спробы вярнуць забытыя імёны герайн мінуўшчыны – асноўныя тэмы творчасці Эдрыен Рыч.

Адным з найбольш вядомых яе вершаў, у якім прасочваецца матыў звароту да міфа праз метафару нырання ў глыбіні мора, гісторыі, свядомасці і падсвядомасці, з’яўляецца верш “Ныраючы да абломкаў” (Diving into the Wreck, 1972).

Ныраючы да абломкаў

Спачатку я прачытала кнігу міфаў,
установіла стужку ў здымач
і, праверыўшы, ці вострае лязо ў нажа,
надзела
вадалазны бронекасцюм з чорнай гумы,
нязграбныя ласты,
цяжкую й нязручную маску.
Я мушу зрабіць гэта
не як Кусто са сваёй
нястомнай камандай
на борце залітай сонцам шхуны,
а зусім адна.

Вось лесвіца.
Лесвіца тут заўсёды
бяскрыўдна вісіць
ля самага борта шхуны.
Мы ведаем, для чаго яна,
мы, хто ёй карысталіся.
Для іншых
гэта кавалак вярхоўкі
нейкі марскі рыштунак.

Іду ўніз.
Па перакладзінах і ціха
мяне накрывае кісларод,
блакітны бляск,
светлыя атамы
чалавечага паветра.
Іду ўніз.
Ласты замянаюць мне,
паўзу па лесвіцы, быццам інсекта,
і няма тут нікога
хто скажа мне, калі пачнецца
акіян.

Спачатаку паветра блакітнае,
потым сінее, затым зелянее і робіцца
чорным, мне чарнее ўваччу і ўсё ж

маска мацнейшая,
яна з сілай пампуе кроў
мора – гэта іншае
мора не залежыць ад сілы
я мушу сама навучыцца
ператвараць сваё цела без націску
ў частку глыбіняў.

А зараз – так лёгка забыцца
для чаго я прыйшла
між многіх насельнікаў што жылі
тут заўжды
махаючы зубчастымі веерамі
у рыфах
і яшчэ
тут унізе мне дыхаецца іначай.

Я прыйшла, каб агледзецца абломкі.
Словы – гэта мэты.
Словы – гэта мапы.
Я прыйшла, каб убачыць зробленую
шкоду
і скарбы, што ацалелі.
Я памалу праводжу ліхтаром
па краі нечага
нашмат больш даўгавечнага,
чым рыбы ці водарасці.

вось для чаго я прыйшла:
абломкі, а не гісторыя абломкаў
рэч сама па сабе, а не яе міф
твар тапельца назаўсёды звернуты
да сонца
рэальнасць шкоды
раз’едзенай соллю і разгайданай да
лядашчай красы
рэбры трагедыі
што агортваюць
іх пэўнасць між цёмных прывідаў.

Вось тое месца.

І я ў ім – русалка, цёмныя валасы
ліюцца чорным, вадзянік у брані свайго
цела.

Мы моўчкі кружляем
вакол абломкаў
ныраем у трум.
Я гэта яна: я гэта ён.

наш твар тапельца спіць
расплюшчыўшы вочы
нашы грудзі яшчэ адчуваюць цяжар
наша срэбра, медзь і бронза ляжаць
ледзь заўважна ў бочках
напаўразбітыя і кінутыя гніць
мы напаўзламаныя інструменты
што некалі трымалі курс
загубленае вадой дрэва
брудны компас

Мы ёсць, я ёсць, ты ёсць тым
хто праз маладушша ці смеласць
пракладае нам шлях
назад да гэтага месца
узяўшы нож, здымач
і кнігу міфаў
у якой
няма нашых імёнаў.

У адным з артыкулаў, прысвечаным перагляду міфа ў амерыканскай жаночай паэзіі, Мэры Дж. Карутэрс (Mary J. Carruthers) адзначае, што матывы і метафары, якія адсылаюць да археалогіі, частыя ў паэзіі такога кшталту: “Яны выяўляюць аднаўленне свайго “я”, якое глыбока закапанае, ненапісанае” [3, с. 296]. З аднаго боку, ныранне ў акіянскія глыбіні можна разглядаць, у тым ліку, як спробу глянуць углыб свайго ўяўлення пра сябе. Але падаецца, у большай ступені аўтарка “даследуе” міф гістарычны і паўсядзённы, які, паводле Барта, і ёсць мовай. “Словы – гэта мэты. / Словы – гэта мапы”, – зазначае Эдрыен Рыч. “Кніга міфаў” – чытаем мы ў першым жа радку верша – збор міфаў пра ролю жанчыны ў грамадстве, пра адносіны мужчын і жанчын, а калі браць шырэй, то моцнага і бяссільнага. “Яна падарожнічае да нечага, што ўжо ў мінулым, каб адкрыць для сябе рэальнасць за гэтым міфам”, – адзначае ў рэцэнзіі Маргарэт Этвуд [4, с. 280].

Гумовы вадалазны касцюм, нязграбныя ласты, нязручная маска ў першай страфе верша ўвасабляюць ненатуральнасць і няпростасць выбару, які робіць самотная ныральніца. Бо з міфам кожны/кожная з нас мусіць сустрэцца сам-насам, і ніхто “не скажа, калі пачнецца акіян”.

Лесвіца – шлях, спосаб, які заўважаюць толькі тыя, хто таксама спрабуе пераасэнсоўваць значэнні міфаў і шукаць тыя рэчы, якія за ім стаяць.

“Вось для чаго я прыйшла: / абломкі, а не гісторыя абломкаў, / рэч сама па сабе, а не яе міф”. Паводле Ралана Барта, функцыя міфа – выдаляць рэальнасць, рэчы ў ім літаральна абясцроўліваюцца. Гераіня ж Рыч шукае менавіта рэчы і рэальнасць, спрабуючы праверыць апісанае ў “кнізе міфаў”. І знаходзіць яна там, на дне, і труп тапельца, і абломкі, і багацце мінулага. Але, мабыць, найважнейшае ў тым, што гераіня верша ўсведамляе сваю прыналежнасць да гэтага месца: “і я ў ім – русалка, <...> вадзянік”, “мы напаўзламаныя інструменты, / што некалі трымалі курс”.

“Мы ёсць, я ёсць, ты ёсць тым, / хто праз маладушша ці смеласць / пракладае нам шлях / назад да гэтага месца”, – гаворыць паэтка, хоць у “кнізе міфаў” не напісаныя іхнія імёны.

Літаратура

1. *Барт, Р.* Мифологии / Пер. с фр., вступ. ст. и коммент. С. Зенкина. — М.: Академический Проект, 2008. — 351 с.— (Философские технологии).
2. Alicia Ostriker. *Stealing the Language: The Emergence of Women's Poetry in America.* Beacon Press, 1987. – 315 p.
3. The Re-vision of the Muse: Adrienne Rich, Audre Lorde, Judy Grahn, Olga Broumas // *The Hudson Review* [Электронны рэсурс] – 1983. – Vol. 36, No. 2. – Рэжым доступу : <http://www.jstor.org/stable/3856702>. – Дата доступу : 14.03.2015.
4. *Rich, A.* *Adrienne Rich's Poetry and Prose (Norton Critical Editions)* / A. Rich.; пад рэд. В. Ch. Gelpi, A. Gelpi. – NY.: W. W. Norton & Company, 1993. – 448.